

Santuaris per la pau¹

Sílvia Aulet
i Josep Maria Mallarach

246

Els santuaris segueixen essent uns referents històrics, culturals, religiosos i espirituals, tal com ho eren fa algunes generacions, tot i que s'enfronten a reptes nous i complexos relacionats amb la ràpida transformació que ha experimentat el fet religiós, amb la diversitat de la nostra societat i amb la transformació dels seus vincles amb la que ha estat la religió fundacional de Catalunya: el catolicisme romà. La majoria dels santuaris són marians i estan situats en espais naturals singulars i d'una gran bellesa, quatre dels quals són espais naturals legalment protegits. En aquest cas, solen rebre molts de visitants per motius de lleure o esportius. A més, diversos santuaris disposen d'equipaments d'hostatgeria, restaurants, etc., que atreuen milers de persones al llarg de l'any, a banda de la gent que hi accedeix per motius religiosos.

Al llarg dels segles cada santuari ha desenvolupat una idiosincràsia pròpia, i s'hi ha configurat una cultura i una religiositat populars que els ha convertit en referents identitaris del seu «territori de gràcia». Tot i que el seu caràcter s'hagi transformat en molts

¹ El passat 8 de novembre del 2024 va tenir lloc la jornada «Santuaris per la pau» a l'hostatgeria del santuari de la Mare de Déu dels Àngels (Girona), coorganitzada pel Bisbat de Girona, la Càtedra UNESCO de Polítiques Culturals i Cooperació de la Universitat de Girona i la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. L'Associació Silene en va assumir la secretaria. Aquesta jornada de treball va aplegar persones compromeses en les diverses facetes dels santuaris de la diòcesi de Girona i algunes de vinculades a santuaris d'altres diòcesis de Catalunya: capellans, custodis, pabordes, administradors i gestors d'espais naturals protegits dels entorns. Es van examinar les dimensions personals, socials i ambientals de la pau als santuaris, seguint la proposta de Sílvia Aulet, publicada al núm. 276 d'aquesta revista, així com els reptes que comporta la creixent diversitat de la societat, i es van consensuar accions per impulsar aquestes dimensions en els santuaris que s'hi vulguin comprometre.

Els autors de l'article va ser els coordinadors de la jornada i presenten aquí una síntesi de les principals conclusions.

aspectes durant els darrers temps, segueixen essent llocs propicis a la cohesió social i generen un fort sentiment de pertinença. En la nostra societat multicultural i multireligiosa, els santuaris segueixen atraient persones d'una gran diversitat, algunes vinculades al cristianisme (romà o d'altres esglésies cristianes) o a altres religions, o a persones sense vincles amb cap religió, cosa que no vol dir que no tinguin sensibilitat espiritual o respecte pel fet religiós.

La religiositat d'antany decau a la nostra societat, però al mateix temps creix un anhel d'espiritualitat més honesta, més horitzontal, més oberta, que té molts riscos però que pot ser molt fructífera.

Entre les amenaces amb què s'enfronten avui els santuaris cal destacar la turisticació i la museïficació, seguides de la folklorització. De vegades, l'orientació del municipi o de l'espai natural protegit on se situa no concorda amb la que té el santuari. La voluntat d'acollida dels santuaris, que sempre ha estat fonamental, es veu confrontada amb la necessitat d'establir uns límits saludables per protegir-ne els valors essencials, com són el caràcter sagrat o l'harmonia. Alhora, com a llocs de celebració d'aplecs i d'altres esdeveniments festius, alguns dies concrets acullen manifestacions festives compatibles amb el seu caràcter.

La figura del capellà custodi, que vivia al mateix santuari, ha desaparegut.

Avui dia, tots els capellans dels santuaris tenen moltes altres responsabilitats, sobretot parroquials. El voluntariat compromès i ben organitzat pot assumir moltes funcions, sigui directament o fent el seguiment dels gestors dels equipaments auxiliars, que en tres santuaris del bisbat fa actualment la Fundació Sant Martí. Poden haver-hi figures de custodis seglars de santuaris que, amb una petita activitat econòmica, estiguin disposats

a viure-hi i mantenir un servei d'acollida que seria difícil de sostenir en altres circumstàncies.

Els santuaris poden esdevenir referents per la pau, entesa des d'una perspectiva integradora i transformadora, fonamentada en la veracitat i la justícia social i ambiental.

Poden diferenciar-se tres dimensions fonamentals en la pau: la relació harmònica de la persona amb si mateixa i amb els altres; la relació harmònica a l'interior dels grups o comunitats, entre grups o institucions, pobles i nacions, i, finalment, la relació harmònica de la societat o la humanitat amb la natura. Vivim en una època en la qual els conflictes es multipliquen: dins de les persones (desorientació i manca de sentit, angoixa, depressió, etc.), dins de les famílies i les comunitats (fragmentació, polarització), entre sectors socials (per desigualtats, marginacions, injustícies) o entre països (guerres, genocidis, espoli) i també amb la natura

En l'actual context de violències creixents, els santuaris poden tenir un paper en la propagació d'una cultura de la pau i del diàleg.

(aniquilació de la biodiversitat, explotació i saqueig, degradació, contaminació, etc.). Els conflictes esdevenen cada cop més greus, complexos i interrelacionats. En cas de conflicte d'usos en els santuaris cal recordar el dret (constitucional) a la llibertat religiosa i a practicar-la.

248 En aquest context de violències creixents en múltiples àmbits, amb un creixent anhel de pau interior i exterior, el gran repte que tenim tots, personalment i socialment, és esdevenir pacificadors. La pregunta que ens vam plantejar a les jornades és com poden ajudar-hi els santuaris, i els participants varen identificar cinc recomanacions generals, que s'exposen tot seguit, una mica resumides, acompanyades d'accions concretes per fer-les efectives, que alguns santuaris ja han instaurat:

1. Adoptar la decisió estratègica de prioritzar els valors i els usos essencials del santuari i examinar els límits que cal definir i adoptar en els altres valors i usos que poden entrar-hi en conflicte, especialment amb els usos recreatius, esportius i turístics. Dins de les accions proposades, la més important és definir la missió del santuari de forma clara i consensuada amb l'entorn (sempre que sigui possible) per identificar quins aspectes s'haurien de sacrificar i quines mesures s'haurien d'aplicar per mantenir les prioritats i evitar actuacions contradictòries. En aquest sentit, es proposa limitar l'accés rodat general i adoptar mesures per incentivar que

la majoria de visitants hi accedeixin a peu, amb alternatives per a les persones amb limitacions de mobilitat. També es recomana vetllar per la preservació de la idiosincràsia del lloc, tenint cura que els esdeveniments socials del santuari no interfereixin en les activitats de culte ni amb l'atmosfera de silenci o recolliment; limitar l'ús de telèfons mòbils i altres artefactes tecnològics que dispersen l'atenció, ja sigui dins del temple o en altres espais adjacents, així com limitar la publicitat comercial per evitar la «comercialització» del santuari, ajudant a difondre la història, les devocions i les manifestacions de pietat popular que tingui associades. És important que tota la difusió del santuari en remarqui el caràcter (religiós) i el diferenciï clarament d'ofertes turístiques convencionals per evitar que esdevingui un altre «producte turístic».

2. Dotar els santuaris d'espais i d'eines que ajudin el visitant (sigui o no sigui creient) en el seu camí cap a la pau interior. D'entre les possibles accions, seria bo definir dins del temple i/o en el seu entorn natural espais dedicats al silenci, a la meditació i a la contemplació, i organitzar sessions o jornades de pregària, de meditació i de contemplació, amb retirs amb plantejaments inclusius i amb propostes per simplificar la vida i per reduir l'estrès i la crispació. Així es proposa tenir cura que el visitant se senti acompanyat i acompanyat (si ho cerca) per una persona o un grup de persones preparades degudament. També fora bo promoure itineraris contemplatius i

reactivar o crear pelegrinatges, que podrien fer-se en silenci, o si més no que incloguin aturades silencioses. Es recomana també acollir l'expressió artística com a canal de vivència de pau i fer propostes atractives per acollir les aturades en el camí de la vida, sense tecnologies que puguin interferir-hi.

3. Fomentar la trobada i el diàleg entre persones de diferents procedències, cultures i religions, i promoure el diàleg cap endins i cap enfora, per explorar la mateixa identitat i la de l'altre i fer-nos conscients del valor i la riquesa de la diversitat. La universalitat del sagrat permet establir punts en comú entre diferents tradicions religioses i culturals que afavoreixin aquest diàleg. Per això podrien desenvolupar-se accions com la d'enfortir vincles amb els municipis històricament vinculats als santuaris i amb els seus jutges de pau, i també organitzar actes vinculats als valors espirituals de la natura de l'entorn del santuari, a partir dels elements que comparteixen diverses tradicions religioses, a més de donar èmfasi a les pregàries per la pau en les eucaristies o en altres ritus que s'hi celebren.

4. Assumir la responsabilitat social interna i externa per esdevenir pacificadors. La perspectiva interna abasta els custodis, els treballadors i el personal contractat al servei del santuari. La responsabilitat social externa

s'estén entorn del santuari vers el seu «territori de gràcia» o d'influència. Per això cal identificar i proposar accions que ens facin pacificadors i que ajudin a pacificar, propostes viscudes i transformadores. En l'àmbit extern, es pot promoure la formació en el diàleg no-violent i les respostes de no-violència activa, superant la passivitat. En aquesta línia, podrien organitzar-se activitats per fomentar un diàleg fecund i respectuós entre creients i no

La universalitat del sagrat permet establir punts en comú entre diferents tradicions religioses i culturals que afavoreixin el diàleg.

creients o entre el cristianisme i la cultura contemporània, amb entitats excursionistes, d'esplai o d'educació ambiental i promoure conjuntament accions pacificadores. També seria recomanable aprofitar la centralitat de la Mare de Déu en la majoria de santuaris per fomentar una mirada respectuosa envers la dona, sense mi-

tificacions ni mistificacions. En l'àmbit intern, convé tenir cura que les condicions socials i econòmiques dels treballadors, gestors i col·laboradors del santuari siguin justes, i donar suport a l'economia local justa i responsable, fomentant els proveïdors i els productors locals responsables i deixant d'operar amb els que no ho són, de la mateixa manera que amb les entitats bancàries vinculades amb indústries d'armament. En molts casos seria oportú promoure el voluntariat del santuari, amb la formació i l'acompanyament adients perquè pugui assumir determinades funcions.

5. Assumir la responsabilitat de protegir i conservar la natura i el paisatge, inclosos els entorns dels accessos i dels camins de pelegrinatge; tant a escala local, en el territori on s'ha implantat el santuari, com a escala global, pels impactes negatius derivats de la combustió d'hidrocarburs i l'ús de productes problemàtics procedents d'altres països, sobretot del Sud Global. Entre les possibles accions, es proposa reforçar els vincles amb els gestors dels espais naturals protegits i promoure accions de conservació i restauració de la natura entorn del santuari i els seus accessos. En aquesta línia, convindria adoptar mesures per regular l'accés de ciclistes, motoristes, etc., que puguin comportar un risc per als pelegrins i els visitants que hi accedeixin a peu. Per a tal fi, seria desitjable reforçar la col·laboració amb els ajuntaments a l'hora d'evitar la massificació, amb actuacions dissuasives, així com establir acords amb els propietaris veïns per millorar la gestió forestal o ramadera, aplicant criteris orientats a maximitzar la bellesa i la seguretat de l'entorn dels equipaments del santuari. Entre les mesures que incideixen en la gestió interna del santuari i els equipaments auxiliars, es proposa reduir el consum de combustibles fòssils o d'electricitat procedent de fonts no renovables, generar electricitat pròpia, reduir els residus inorgànics en origen, fomentar la recollida d'aigües pluvials i adoptar mesures per reduir el consum d'aigua i la contaminació de l'aire i lumínica en els equipaments auxiliars. També

seria desitjable que els restaurants fomentessin el consum responsable, prioritzant els productes locals, ecològics i de temporada i oferint alternatives vegetarianes (seguint la tradició contemplativa cristiana). Alhora seria convenient promoure la sensibilització dels visitants amb missatges que fomentessin el respecte envers el lloc com a temple de la natura i vincular-se al moviment d'ecoparròquies, impulsat per l'organització Justícia i Pau.